

EUSKARAREN ARAUAK ETA ERABILERAK ARLO JURIDIKOAN

ULERTZEKO ESKUBIDEA HIZKUNTZA-ESKUBIDEEN EREMUA ZABALTZEKO BIDEA

AINHOA GOENAGA, MARLA PEREZ ETA IDOLA LARRAZA

AURKIBIDEA: I. Sarrera. -II. Ulertzeko eskubidea. III. Irakurketa Erraza. IV. Hizkera Inklusiboa. V. Ondorioak

I. Sarrera

Betidanik izan dute garrantzi handia hizkuntzek arlo juridikoan eta garrantzi hori bermatzeko zenbait eskubide aurreikusten dira estatu mailan eta baita Europar Batasun mailan ere. Hizkuntza eskubide horiek sortzen joan diren heinean hainbat eskubide orokor ere garatu izan dira hiritar ororentzat.

Nahiz eta eskubide batzuek duela urte asko garatu izan diren, badira beste batzuek duela gutxi sortu dira, horiek sortzearen arrazoia gutxieneko komunitate edo taldeen babesa bermatzeko beharra izan da.

Hori da, hain zuzen ere, artikulua honetan zehar azalduko duguna, gaur egun oraindik ere gatazkan dauden hainbat eskubide orokor. Lehenik eta behin, Europa Batasuneko arauetan aurreikusten den “ulertzeko eskubidea”, ondoren eta aurrekoari loturik, “Irakurketa erraza” deritzogun mundu mailako mugimendua eta amaitzeko, “hizkuntza inklusiboa”-ren kontzeptua eta hori bermatzeko beharrezkoak diren neurriak.

II. Ulertzeko eskubidea

1. Kontzeptua

“Ulertzeko eskubidea” Europar Batasunak aurreikusten duen eskubide bat da. Eskubide hau hirugarren mailan edo maila sozialean kokatu behar da.

Hirugarren mailakoak direla esaten dugunean, giza eskubideen hierarkiaren arabera sailkatzen dugu. Eskubideen hirugarren maila hori XX.mendean sortu zen eta honen helburua hiritarren desberdintasunak kontuan hartuaz bakea bermatzea zen, batzuek beste batzuk zapaldu gabe. Hala ere, eskubide hauek bermatzeko jarrera aktiboa galdatzen da, hau da, esfortzu eta kooperazioa.

Hirugarren mailako eskubideak zentzu orokor batean azaldu ondoren, ulertzeko eskubidea azaldu behar dugu zehazki. Eskubide hau existitzearen arrazoia hiritarren berdintasuna eta diskriminazio eza da.

Jakin badakigu Europar Batasuneko esparrua kontuan izanik, hiritar askoren babesa bermatu beharra dagoela. Hiritar hauek guztiak ez daude maila berdinean, ez ekonomikoki, ez sozialki eta ezta kulturalki ere.

Kulturalki desberdinak izateak arauak aplikatzean berdintasunez ez aplikatzea galdatzen du. Kultura batzuek indar handiagoa dute; jende gehiago dagoelako talde horietan, haren jarraitzaileak ekonomikoki maila hobea dutelako edo beste arrazoi batzuegatik, hori horrela izanda, eskubide berdinak bermatzeko, talde orori beharrezkoa da indar gutxiago duten talde edo komunitateei babes berezia bermatzea. Hori da hain zuzen ere ulertzeko eskubidea existitzearen arrazoia.

Ulertzeko eskubidearen helburu nagusia honako hau da: hiritar orok arauak, ekintza administratiboak, erregelamenduak... bere kabuz ulertzeko gai izatea. Beraz, Europar Batasuna eta baita estatuak ere obligazio bat dute hiritarrongan, hots, emandako informazioa eta dokumentuak era egokian ematea guztiok uler ditzagun.

2. Ulertzeko eskubidea aurreikusten duten arau batzuek

Europar Batasunak garrantzia eman dio berdintasuna bermatzeari, hori dela eta, hainbat hitzarmen eta itun desberdinetan aurreikusten du ulertzeko eskubidea, baita eskubide hauei guztiei aitortzeko arauak ere.

Lehenik eta behin Europako Oinarrizko Eskubideen gutuna dugu, bertako 21.artikulua erreparatuz, hau da, bereizketarik edo diskriminaziorik eza, bertan hainbat faktorengatik bereizketarik ez gauzatzeko debekuak jasotzen dira, horietako bat hizkuntza izanik.

OEEG-eko 21. artikulua; Bereizkeriarik eza “1. Debeku da bereizkeria oro, eta bereizki hauek: *sexua, arraza, kolorea, herriko zein gizarteko jatorria, ezaugarri genetikoak, hizkuntza, erlijioa zein sinesteak, iritzi politikoak zein beste edozein iritzi, gutxiengo nazional batekoa izatea, ondarea, jaiotza, ezgaitasuna, adina nahiz sexu-joera direla-eta egindako bereizkeriak.* 2. Debeku da nazionalitatea dela-eta inongo bereizkeriarik egitea *Tratatuen aplikazio-eremuan, bere xedapen bereziei kalterik egin gabe.*”

Ondoren, Europako giza eskubideen hitzarmeneko 14. artikulua ere aipatu beharra dago, bertan bereizketa ezari buruz hitz egiten da baita ere. Bertan bermatzen dena honako hau da: giza eskubideen aplikagarritasunak bazterketarik ez izatea, batez ere bertan aipatzen diren arrazoiengatik, horietako bat hizkuntza izanik.

Azkenik, giza eskubideen Europako hitzarmeneko 6. artikulua, bere hirugarren lerroaldean ere hizkuntzari buruzko hainbat aipamen egiten ditu. Bertan aurreikusten da, pertsona bat salatua izan bada, informazioa jasotzeko eskubidea izango duela hark ulertzen duen hizkuntza batean (6.3.a) eta interprete bat izateko eskubidea ere bermatzen da, beharrezkoa izanez gero (6.3.e).

Aipaturiko arauetaz gain, badaude beste hainbat zeinak ulertzeko eskubide hori bermatzen duten. Hala ere, arau hauekin ikuspegi orokor bat azaldu nahi dugu, bertan ikusi daitekeelako ulertzeko eskubidea aurreikusten dela Europa mailan.

Bestalde, Europa mailan eta baita mundu mailan ere, eskubide hau babesten duten elkarte nagusienak aipatu behar dira. Hona hemen elkarte horien zerrenda:

III. Ikasleen ekarpenak

1- “Clear Europe”, elkarte hau Bruselan dago kokatua eta batez ere Europar Batasuneko erakundeentzat egiten dute lan. Hauen funtzio nagusia dokumentuak ongi azaltzeaz arduratzea da.

2-”Commonwealth Association of Legislative Council”. Elkarte hau berriz, Australiak babesten du nahiz eta ez egon Australiaren gobernuaren menpe. Honen helburua arlo juridikoan adituak diren pertsonak eta legegileen arteko kooperazioa sustatzea da.

3-”The American Society of Writers on Legal Subjects”, gaur egun programa ugari dituzte hizkera ulerkor eta garbia sustatzeko.

4-”European Legal English Teachers Association”, elkarte honetan lanbide desberdineko pertsonak elkartzen dira, batez ere, abokatu, irakasle eta hizkuntzalariak. Hauen helburua arlo juridikoan hizkera egoki bat bermatzea da.

3. Ondorioak

Esan bezala, hiritar guztiak ez gaude maila berean, arrazoi desberdinak direla eta, horietako bat kultura da. Argi dago hizkuntza kulturaren esparruan sartu behar dela. Hizkuntza guztiak ez dute hedapen bera Europa mailan, ezta indar bera ere.

Hori horrela izanik, Europako legegileak indar gutxiago duten hizkuntzak erabiltzen duten hiritarrei gainerako hiritarren babes maila bera emateko ahaleginak egin dituzte.

Ahalegin horien ondorioetako bat izan da “ulertzeko eskubide” hori. Azken finean, ulertzeko eskubideak bermatzen duena da, hiritar orok (hizkuntza nagusi zein bestelako hizkuntza erabiltzen dutenek) Europa mailako arauen aplikazioa bermatzea da, horrela guztiok dugu bai ulertzeko eta baita ulertua izateko eskubidea.

III. “IRAKURKETA ERRAZA” MUGIMENDUA

1. Kontzeptua

Gaur egun biztanle guztiok ez dugu irakurtzeko gaitasuna eta hori dela eta sortu zen mugimendu hau. Mugimenduaren helburua da:zailtasunak dutenei laguntza bat ematea eta irakurtzeko erraztasuna bermatzea.

Euskal Autonomi Erkidegoak badu bere saila mugimendu hau antolatzen eta sustatzen duena. Gaur egun, nahiz eta pentsatu genezake honek ez duela garrantzi berezirik, estatistiken arabera gure autonomi erkidegoaren biztanleriaren %30-ak ez du irakurtzeko erraztasun edo gaitasun osoa, beraz, honi konponbide bat emateko helburuarekin sortu da mugimendu hau.

Nahiz eta jarraian Euskal Autonomi Erkidegoko mugimenduari buruz hitz egingo dugun, aipatu behar da mundu mailan egiten dela eta hainbat herrialdeetan biztanleriaren %50-ak, hots erdiak dutela zailtasunen bat irakurtzeko.

Esan bezala, mugimendu hau pertsona talde zehatz bati dago zuzendua, talde hau osatzen duten subjektuak aztertuko ditugu, baina mugimenduaren oinarria zein den aztertu ondoren.

Azken finean mugimendu honen helburua da, komunikatzeko, informatzeko, formazio bat jasotzeko edo aisialdirako beharrezkoa den irakurketa gauzatzeko zailtasunak arintzea edo ezabatzea da. Horretarako, irakurtzeko materialak, ikus-entzunezko materialak eta antzerakoak sortu eta garatu dira.

2. Subjektuak

Esan bezala zailtasun horiek dituzten pertsonak aipatu behar ditugu. Izan ere, beharrezkoa da bi multzo sailkatzea, alde batetik, aldi baterako zailtasunak duten pertsonak eta bestalde, zailtasun iraunkorra duten pertsonak.

Lehenengo taldeari dagokionez, taldea osatzen duten pertsonak arrazoi desberdinengatik izan ditzakete zailtasunak, baina gerora zailtasun hori iraungi egingo da eta beraz, erraztasun mugimendua denboraldi baterako izango da. Hauek dira talde honetan sartzen diren subjektuak:

- Hizkuntza ofizial batean irakurtzeko gaitasun mugatua duten pertsonak
- Etorkinak diren pertsonak zeinak ez irakurri behar duten hizkuntza ez da haien ama hizkuntza
- Irakurtzen ez dakiten pertsonak edo analfabetoak
- Analfabetoak direnak baina irakurtzen ikasten ari direnak
- Nerabezaroak zeinak hezkuntza arloan zailtasunak dituzten arreta mantentzeko

Bestalde, zailtasun iraunkorrak dituzten pertsonen taldea. Talde honi laguntza emateko eperik ez dago, epe luzeko edo betirako laguntza behar dutenak daude talde honetan. Hauek dira talde honetan sailka ditzakegun pertsonak:

- Arazo psikikoak dituzten pertsonak
- Arazo neuro-psikologikoak
- Pertsona adintsuak zeinak adinarekin zerikusia duten arazoak dituztenak

Behin argi lagaz nortzuk diren laguntzak jasotzen dituzten pertsonak, laguntza hori bermatzen duten subjektuak aipatzea beharrezkoa da. Euskal Autonomi Erkidegoari dagokionez, bertako administrazioak du betebeharra mugimendu hau sustatzeko.

Gaur egun, bai eremu publiko eta baita pribatuan ere, pertsonak ugarik dituzte arazoak idatzizko formatuan (batez ere euskaraz direnak) emandako dokumentuak ulertzeko. Hori horrela izanik, administrazioak mugimendu honen bidez hiritar oro beharrezko informazioa jasoko duela bermatu behar du. Hori bermatzeko neurri desberdinak erabiltzen dira.

3. Neurriak

Neurri horietako batzuk honako hauek dira: informazioa asko azaltzen duten dokumentuen erraztasuna bermatzeko informazio gehiegi eman beharrean funtsezkoa dena bakarrik azaltzea; eman beharreko informazioa emateaz gain irudi edo argazkiak

III. Ikasleen ekarpenak

erabiltzea informazio horren ulermena errazteko; hitz argi eta sinpleak erabiltzea, bideoak gehitu, idatzitakoa errepasatu...

Idatzizko dokumentuetan hartzen diren neurri horiekin bat, ahozko komunikazioetan hartzen diren neurriak ere aipatu behar dira, eta hauek dira neurri batzuek: komunikatu nahi denaren helburua zein den pentsatu eta horren arabera azaldu, hitz teknikoak erabiliz gero horiek azaldu, amaieran laburpena egin, keinuak eta gorputzaren mugimenduak erabili....

Hiritarrontzat eskubidea den irakurtzeko eta ulertzeko erraztasun hori, administrazioarentzat betebeharra da. Obligazio horren oinarriak berdintasuna eta inklusibitatea dira.

Alde batetik, hiritar oroaren berdintasuna bermatzea da mugimendu honen helburua, guztiok baitugu informatzeko eta komunikatzeko aukera izatea bermatua egoteko eskubidea.

Bestalde, aipatu bezala talde batzuek informazioa jasotzeko eta komunikatzeko gaitasuna mugatua dute eta hauen bazterketa ekiditeko beharrezkoa da gutxieneko talde hauen inklusibitatea gauzatzea. Inklusibitate edo integrazio sozial hori bermatzeko beharrezkoa da talde hauek laguntza bereziak ematea.

4. Ondorioak

Laburbilduz, berebiziko garrantzia du “Irakurketa Erraza” mugimenduak, honi esker biztanleriaren berdintasuna bermatzen da, guztiok izan behar ditugu informazioa jasotzeko aukera berak eta batzuek hori egiteko gaitasun mugatua dutenez, beharrezkoa da, berdintasunaren printzipioan oinarrituz, administrazioak parte hartzea desabantailan dauden horiei laguntzeko.

IV. HIZKERA INKLUSIBOA

1. SARRERA

Ukaezina da hizkuntzak gizarte baten baloreen edo ideologiaren transmisioan paper garrantzitsua betetzen duela. Esamolde bakar batean labur genezake hizkuntzaren balio gorenak: “izena duenak badu izana”. Beraz, nabarmena da hizkuntzaren eta munduaren ikuskeraren artean dagoen lotura. Izena duenak, izendatzen den horrek, badu gorputza, gizartean lekutxo bat gorde zaio. Izenik ez duenak ordea, ez du gorputzik, nolabait ikusezina bilakatzen da. Gainera, erabiltzen den hizkeraren arabera, subjektu horrek duen estatus sozialaren adierazle izan daiteke eta diskriminazio horiek indartu ditzake. Hortaz, hizkuntza oso arma boteretsua da, izan ere, subjektu bat ikusgaia egin dezake edo guztiz kontrakoa.

Hizkera inklusiboaz hitz egitean, batik bat, hizkera ez sexistaz hitz egiten ari gara. Hala ere, sexismoaz gain, badaude hizkeran islatzen diren beste zenbait diskriminazio ardatz, horien artean, heterosexismoaz, etnozentrismoaz, arrazakeriaz eta kapazitismoaz. Aurrerako azalduko dugu bakoitzak zertan datzan.

III. Ikasleen ekarpenak

Hizkera inklusiboaren helburua, diskriminatzaileak edo iraingarriak izan daitezken aukera baztertea da. Hitzen bitartez, subjektu bati edo subjektu multzo jakin bati kalterik ez sortzea da helburua. Kaltearen adibide bat hurrengoa izan daiteke: sexu bat bestearen gainetik dagoela adierazten duen lexikoa erabiltzea. Batetik honen helburua da pertsona edo pertsona multzo jakin bat ez iraintzea, ez gutxiestea eta ez arbuiatzea. Baina bestetik, subjektu hori ez inbisibilizatzea. Bigarren hau, ez da hain agerikoa eta zailagoa da identifikatzen.

Askotan, ondorengo esaldiak entzuten ditugu: “hizkuntza bera ez da sexista, erabilera baizik” edo “hizkuntza sexista da, gizartea sexista delako”. Lehen esaldiari dagokionez, hizkuntzaren erabilera sexista dela uste dugu, baina horrek ez du esan nahi hizkuntza bere horretan sexista ez denik. Hizkuntzaren bi aldeek(erabilerak eta hizkuntza berak) dute garrantzia eta biak izan behar dira kontuan sexismoa gainditzeko. Bigarrenari dagokionez, egia da, gizartea sexista dela. Dena den, ez dugu gauzak bere horretan jarraitzeko arrazoibidea denik onartzen. Gizartea matxista eta sexista denez, hizkeran islatzen da sexismoa. Beraz, ezinbestekoa da hizkeran dauden diskriminazioak identifikatu, landu eta aldatzea. Horrela, hizkera inklusiboaren bitartez, diskriminazio horiek pairatzen dituzten pertsonen ikuskera eta errealitatea aldatu dezakegu. Hitzek duten botere aldarrikatzailea azpimarratu behar dugu. Hizkera, puzzle honen pieza bat gehiago da, gakoa.

Azter ditzagun bereizkeria ulertzeko ezinbestekoak diren zenbait kontzeptu:

SEXISMOA: Patriarkatuan erabiltzen diren metodoei egiten die erreferentzia, banan banan zein denek batera osatzen duen multzotan. Metodo horien ondorioz, sexuaren arabera bereizten dira pertsonak, txanponaren alde bati pribilegioak dagozkie eta beste ordea ez zaie uzten daukaten giza gaitasuna osotasunean garatzen.

MATXISMOA: Gizona emakumearen gainetik kokatzen denaren ideia, zeina jarreraren bitartez adierazten den.

ANDROZENTRISMOA: Gizona gauza guztien erdigunean kokatzen duen mundu ikuskera. Androzentrismoaren arabera, gizonaren ikuspuntuak balioa eta onspena ematen dituen heinean, gizonentzat ona dena gizateria osoarentzat da ona. Bada, gauzak gizonen ikuspuntu partzialaren arabera izango dira garrantzitsuak, onak edo txarrak. Ikuskera androzentrikoak gizateria eta gizona nahastu ditu.

GENERO BINARISMOA: Bi kategoria ezartzen ditu: gizon eta emakumeak, maskulino eta femenino. Bertan sailkatzen ditu pertsona guztiak eta bakoitzak ezaugarriak jositako dagoen zaku itxi bat dauka. Pertsona batek jaiotzean ezarri zaion sexuaren arabera ezarriko da generoa eta pertsona horrek aurrezarriak zeuden ezaugarri horiek bete beharko ditu. Ez da desbideratzerik onartuko. Kategoria zurrunkak dira. Hortaz, ez dira onartuko intersexualitatea eta transexualitatea, bi kategoria horien logikaren aurka egiten baitute.

MISOGINIA: “Emakumeekiko ezinikusia” definitzen du Euskaltzaindiak. RAEk definizio zabalagoa ematen du: “Emakumeekin eta feminitatearekin lotutako orenen kontrako gorrotoa edo ukapena”. Ñabardura garrantzitsua da, adibidez, homofobia eta misoginia lotuta daudela ulertzeko.

2. ERABILERA SEXISTAK SAIHESTEKO MODUAK

2.1. Genero bereizketa

Erdarak, genero bereizketa du eta mendeetan maskulinoaren nagusitasun horri aurre egiteko, honako formula hauek ikusi ohi ditugu: “los/las ciudadanos/ciudadanas vascos/vascas”. Euskerak aldiz, ez du genero bereizketarik eta horri esker, ez gara azaldutako formula astun horiekin topatzen.

Euskaraz hitz egitean, testuinguruagatik ebazten dugu erreferentzia egiten zaion pertsonaren generoa zein den. Dena ez da horren sinplea ordea. Erdararik itzulpenak egitean, genero marka espezifikoak duenean jatorriko hizkuntzak, arazoak sortzen dira. “un cocinero”, “una cocinera”, euskaraz, biak “sukaldari bat” lirarteke. Hainbat kasutan ez badauka garrantzirik ere, herritar gehienoi kontzientzia matxista gailentzen

zaiela esan genezake feministaren aurretik.

Zailtasun gehien aurkitzen dituztenak, literatur itzultzaileak izaten dira: Esku artean izaten duten itzulpenetan behin baino gehiagotan zalantzak izan ohi dituztela adierazi izan dute emakumezkoaren marka sartu edo ez erabakitzerako garaian.

Aiora Jaka Irizar itzultzailearen hitzetan: “gutziz amorrarazi nau konturatzeak maskulinoaren kasuan ez dudala planteatu ere egin gizonetzkoaren marka sartzea, hasieratik «normala» egin baitzait pertsonaia jakin bat gizonetzkoa izatea. (...) Beraz, zer egin behar dugu itzultzaileok horrelakoetan? Zer da kontzientzia feministaren arabera itzultzea? Pertsonaia jakin bat emakumezkoa dela zehaztea, ustez-eta bestela irakurleek gizonetzko batengan pentsatuko dutela? Ala generoak zehaztu gabe uztea (jatorrizkoak ez baldin badu, noski, beste inon generoa zehazten duen beste hitzik erabiltzen), irakurleen kontzientzian generoen bereizkuntza gaindituta dagoelako esperantzan? Ala are, zenbait itzulpen-teoria feministak proposatzen duen bezala, jatorrizkoan ageri diren genero-markak nahierara manipulatzeko, itzulpenean irakurketa berriak iradokiz? Jakina, hemen ere, beste hainbat itzulpenauzitan bezala, ez dago erantzun bat eta bakarrik; kasuaren arabera erabaki baten ala bestearen alde egingo du itzultzaileak.”

Gizonak erreferentziatzat hartzeko joerak jarraitzen du. Hainbatek, oraindik giza- erroa gizon hitzetik datorrela aintzat hartzen dute. Egoera honen aurrean bi joera bereiztu dira:

- Hegoealdean gizaki neutrotzat hartu da luzaroan eta gaur egun semantikoki desberdinak dira. (giza-ren eratorriekin batera, gizarte, gizalege...) eta maskulinorako gizon, gizaseme eta gizonetzko lagatzea.
- Bestetik maskulino orokortzaile eta emakumeen izkututzaile den forma hauek baztertzea eta jende(ki), pertsona eta jendarte proposatu dituzte, (gizon, gizaki eta gizaseme forma maskulinoak izanik eta emakume, emazte, emazteki

III. Ikasleen ekarpenak

femeninoak). Gainera, kontuan hartu behar da iparraldean egun gizaki forma maskulinoa erabiltzen dela emaztekiren aldean.

Bilgune feministak, *jendarteren* aldeko apustua egin du. Honek, dena den, arazoak ere sortu ditu.

2.2. Hitanoaren erabilera okerra

Hitanoaren inguruan ere lan handia egin daiteke erabilera sexistak desagertzeko garaian. Hitanoa desagertzen ari da eta gutxi balitz, ematen zaion erabilera urria ez da zuzena izaten askotan.

Oso errotuta dago gizonezkoari “Toka” egiten zaion bezala, emakumeari “zuka” zuzentzea. Edo, hitanoa erabiltzen bada ere, emakumeari “toka” egitea. Emakumeari dagokion “noka” erabilera erabat galtzen ari da. Emakumeari dagokion moduan zuzentzea bigarren maila batean geldituko bailitzan bezala.

Hemen ere, guztiok oso barneraturik dugun kontzientzia matxista gailentzen dela dirudi.

Herri txikietan entzuten da hitanoa gehienbat eta gizonezkoen artean. Badira emakumeak ere erabiltzen dutenak baina geroz eta gutxiago.

Hitanoa erabili eta genero markei iskin egiteko, hainbat komikigile zein idazlek, genero biak lotzen dituen atzizki bat sortu dute “-nk”: “Eta hik? nola bizi dunk euskara?”.

2.3. Erdarazko kalkoen ondorioetako bat:

Euskaldun gehienok elebidunak gara eta ondorioz, erdarazko kalkoak direla eta erabilera desagokiak saihestu behar ditugu. Euskararen erabilera ez-sexistari buruzko gidaliburu guztiak agertu dira -sa atzizkiaren kontra, bereziki ‘alkatesa’ eta ‘aktorea’ terminoen kontra (horiek erabiltzen baitira gehien).

Hona hemen Marije Apodakaren azalpena: “Atzizki hori daramaten hitz gehienak maileguak izaten dira eta zubereraz soilik erabili izan den atzizkia dela esan daiteke. Euskara batuan –sa atzizkia ez da beharrezkoa, erabilera mugatu behar da. Testuinguruak sexua argituko du. Alkatesa, medikusa, idazlesa, bertsolarisa, alarguntsa ... Euskaltzaindiak hauexek onartu ditu: printzesa, abadesa, jainkosa, kondesa... Sexua zehaztu nahi bada, emakume edo gizon izenak erabil daitezke. Baina, kontuz, tratamendu berdina eman! Askotan emakumeekin egiten da soilik: bertsolaria eta emakume bertsolaria, lehenengoa gizonei bakarrik legokiekeen bezala, emakumea denean berariaz adierazi behar da.”

2.4. Emakumeei eta gizonei trataera simetrikoa emateko gakoak

Berriaren Estilo Liburuak zera zehazten du emakumeei eta gizonei tratatu simetrikoa emateko konpromisoaren harira:

- Familia loturen alberrikako aipamenik ez egin. Albisteari estu loturiko datua baldin bada bakarrik aipatuko da ahaidetasuna edo harreman pertsonala. Dena dela, betiere izen-abizenak idatziz identifikatuko dira pertsonak, eta sekula ez familia lotura hutsekin (‘Putin eta bere emaztea atzo iritsi ziren Parisera’).

III. Ikasleen ekarpenak

- Estereotipoak eta topikoak saihestu. Bai elkarrizketatuei eginiko galderetan, bai albisteari emaniko tratamenduan, kazetariak baztertu egingo ditu hala genero rolei loturiko galdera topikoak nola estereotipoak sendotzen dituzten kliseak ('Kubaz mintzatzean, musika, paisaia eta neska ederrak datozkigu burura').
- Albisteetako protagonistak aipatzeko, irizpide berak erabiliko dira beti, aipatua gizona izan zein emakumea izan. Hala, lehen aldian izenabizenak idatziko dira, eta hortik aurrera, abizena bakarrik.

Horiez gain:

1.-Aipaturiko hitanoaren erabilera zuzena egin

2.-Emakumeak izendatzeko modu iraingarriak saihestu: *alua, txotxola, tuntuna, txolina...*

- MARI+zikin, +purtzil, +maestra, +matxarda, +txu...
- EMA+galdu, +txar, +gizon, +tu, +zikin...

3.-Ahal denean *anaiaren eratorriak ordezkatu*: *anaikor, anaitar, anaitasun, anaiarte...* > *senide, adiskidetasun, elkarte, herrikide...*

4.-Gizon hitzarekin osatutako hitz elkartuak ordezkatu: *lege-gizon, enpresa-gizon, kultura-gizon, itsasgizon...* beharrean > *legelari, enpresari, kultura-pertsona, itsasolangile...*

5.-Generoa daukaten izenak, biak erabili: *emakumeak eta gizonak, seme-alabak, aitona-amonak, neska-mutilak...*

6.-Termino orokorra erabili: *guraso, irakasle, gazte...*

7.-Lehen aipatu dugun -sa atzizkiaren bazterketa

Eta ikurren erabilerarako araurik bai?

8.-“@” eta “x” grafismoak dira, testuetan generoa identifikatzeko ez dute balio, beraz. Izatekotan, sare sozialetan erabili ahalko genituzke, karaktere kopurua mugatua denean, hain zuzen ere.

9.-“-” erdiko marra erabili behar da: emakume-gizon, neska-mutil...

10.-“/” barra ere erabil daiteke, batik bat espazio arazoa dagoenean: emakume/gizon, jaun/andre...

3. HIZKUNTZAREN ERABILERA DESEGOKI EDO DISKRIMINATZAILEAK

Hizkuntzak baditu, sexismoaz gain, hainbat erabilera gizarteko beste talde batzuei eragiten diotenak.

Hizkuntzaren erabilera begirada kritikoz hartuz, hizkeraren bidez berdintasuna eta aniztasuna bultzatu nahi badugu, ezinbestean erreparatu behar diogu: arrazakeriari, heterosexismoari, transfobiari eta kapazitismoari, besteak beste.

Gizarteak aurrera egiten duen moduan, beharrezkoa da hizkuntzak ere aurrera egitea. Hizkuntzak garaian garaiko errealitateari loturik joan behar duela adierazi dugu lehen. Ezin gara garai bateko pentsamendu matxistari loturik egon. Sexismotik haratago, errealitate berriak agertuz doaz gizartean eta horretarako hitz berriak behar dira.

3.1. Genero binarismoa

Haurra jaiotzen denetik, gehiengoak bi koloretan sailkatzen dituzte arropak, mantak, panpinak...: arrosa edo urdina. Neska txikiei belarritakoak jartzen dizkiete eta panpinak oparitu urtebetetzean. Mutil txikiei berriz, baloiak, jostailuzko kotxeak... Neskei “printzesa” deitzen dioten bitartean, mutikoei “txapeldun” deituko diote.

Bizpahiru urte dituenean, haur horrek bere genero identitatea garatuko du, genero gizarteratzeak baldintzaturik. Genero binarismoak gorputz eta sentipen anizkoitzak ezkututzen ditu, eta pertsona transexual eta intersexualen esperientziak ukatzen ditu. Are gehiago, guztion askatasuna mugatzen du, eskema binario horretatik ateratzen garenean zigortu eta epaitu egiten gaituztelako.

Transexualen kasuan, hizkuntzaren erabileraren ondorioz, sarritan izan ohi dira diskriminatuak. Titularretan irakur dezakegu “muere un joven transexual”, bizitza guztian borrokatutako identitatea oraindik ukatu egiten zaie hil ondoren.

Tamalez ugari dira hitz hauen erabilerak ere irain moduan: “trabesti”, “marikita”, “gay”... konotazio negatibo bat ematen zaio eta ondorioz hizkuntzaren erabilera desagoki eta diskriminatzailea.

EHUko LGTB ligak, eta beste lekuetako talde askok ere, -e inklusiboa erabiltzen dute hitz egitean. LGTB elkarteak bat direnez, genero identitate ezberdin guztien ikusgarritasunaren eta inklusioaren alde lan egiten dute, hortaz, hizkera neutro hau erabiltzen dute genero binarietatik kanpora geratzen diren identitateak errespetatzeko. Horrela, “todes” edo “vosotres” bezalakoak erabiltzen dituzte, ez bakarrik pertsona ez binarioei erreferentzia egiteko, baizik eta emakume eta gizonei ere.

3.2. Denak ez dira heterosexuak

Gure gizartea hetero araei loturik doa erabat. Txiki txikitatik ikusten diren familia ereduak aita, ama eta beren seme alabez (normalean biologikoak, noski) osatuak izaten dira. Izugarritzko beldurra dago, homosexualitatea libreki adierazteko, lehen esan bezala hainbat eta hainbat hitz baititugu denok oso barneraturik kasu hauetan edonor iraintzeko. Naiz eta geroz eta kontzientzia zabalagoa eta askeagoa dagoen, hizkuntzaren erabilera diskriminatzaileak indarrean jarraitzen du gai honetan ere “homofobiaren” ondorioz.

Berriaren estilo liburuak, “homosexual” hitzaren ordez, “gay” eta “lesbianak” erabiltzea gomendatzen du. “Izan ere, homosexual hitza bakarrik erabiltzeak ikusezin bihurtzen ditu lesbianak. LGTBI sigla ere erabiliko da (lesbiana, gay, transexual, bisexual eta intersexualak)”

3.3 Kapazitismoa

Kapazitismo hitza ez dago onarturik hiztegi instituzionalen bitartez. Desgaitasunen bat dutenekiko bereizkeriazko jokabidea eta kontrako aurrejuzuak izatea esan nahi du. Modu honetan, ez da aintzat hartzen bestelakotasun funtzionala dutenen errealitatea.

Hainbat hitz erabili ohi ditugu: Elbarritasun, ezgaitasun, urritasun... Hitz hauek ordea ez dira beti egokiak eta diskriminatzailetzat jo daitezke hainbatetan. Aurrejuzuen ondorioz erabiltzen ditugunean gehienbat.

Hitz bakoitza erabiltzen dugunean, kontuan izan behar da noiz eta nola erabiltzen den. Adibidez, “minusbaliotasun edo ezintasuna” ezin dugu pertsoneri zuzentzeko erabili. Zerbitzuen eremuan erabiltzen da pertsona baten egoera administratibotaz hitz egiteko.

Desgaitasun hitza zuzenean ordeztzeko. Hau da, pertsona bati zuzentzeko zuzenean, sortu da “aniztasun funtzional” kontzeptua. Dena den, hau “diversidad funcional” hitzaren itzulpen desegokia dela deritzote. Itzulpen egokitzat, “bestelakotasun funtzionala” dela adierazi du Irene Arrats Berriako euskara arduradunak.

3.4 Arrazakeria

Etorkinez zein beste kulturetako pertzonez hitz egitean ere, sarritan erabiltzen ditugu esamolde arrazistak. Ohartu gabe, xenofobia bultzatzen dugu “etorkin ilegalak” bezalako hitzak erabiltzean. Ez da delitu bat lanik eta egoitza baimenik gabe egotea, irregularitasun bat baizik. Hori dela eta, egokiena litzateke “egoera irregularrean dauden etorkinak” esatea. Erabilera oker eta arrazista ematen diogun antzeko hitzak ditugu “beltza”, “moro”, “ijito”, “latino”...

Hainbat albistetan, protagonisten etnia zein arraza nabarmentzen da, gehienbat etorkinen kasuan, naiz eta informazio hori ez izan beharrezko albistea ulertzeko. Honelako jokabideek diskriminazioa eta bereizketa sortzen dute.

3.5 Ikus-entzunezko lengoaiak

Hizkeraz gain, ikus-entzunezko lengoaiak eta lengoaia grafiekoek era eragina dute diskriminazio indartu edo desagertarazteko garaian. Subjektu unibertsalaren ezaugarriak hurrengoak direla esan genezake: Gizona, zuria, zisgeneroa, heterosexuala eta ageriko desgaitasunik gabekoa. Talde horietatik at geratzen diren subjektuak, helburu jakin batekin erakutsi ohi dira. Hortaz, hizkerarekin batera, irudietan ere, gorputz aniztasuna txertatzea da erronka.

4. Ondorioak

Azaldu dugun guztiaren ostean, ”euskara sexista ote?” galderari, baiezkoa erantzungo genioke; bai errealitatea, bai euskara bera, bai euskararen erabilera sexista da. Ez hori bakarrik, izaera anitzeko hizkera diskriminatzaileak ere erabili ohi dira euskaraz hitz egitean. Hainbestez, euskara, ez da batzuk kontrakoa dioten arren, salbuespena. Halaber, argi geratu da hizkera eta munduaren ikuskeraren arteko lotura. Hori dela eta, bereziki garrantzitsua da hizkera inklusiboak jokatzeko duen papera, errealitatea aldatzeko.

Gure alorrean ere, mahiganeratu da hizkera inklusiboaren inguruko debatea eta iritzi anitzak daude gaiaren inguruan. Zenbait eremutan, lengoia juridikoan ere, diskriminazioa badagoela salatu da. Hauen arabera, arau horiek egin ziren garaiko errealitate soziala desberdina zenez, diskriminazioak arauetan grabaturik geratu dira eta ez dira arauak eguneratu.

Aipatzeko da, presioen ondorioz, indarrean dagoen gobernuak Konstituzioaren berrikuspena proposatu zuela, zehazki, hizkera inklusiboa barnebiltzeko arau gorenean. Hala ere, proposamenak ez du aurrera egin eta RAEren erantzuna irmoa izan da: “hizkera baino garrantzi handiagoko gaiak daude erreformatzeko”. Hauen ustetan, balantzan pisu handiagoa du hizkuntzaren kustomizazioak (*la economía del lenguaje*). Gainera, genero neutroa maskulinoa dela aldarrikatzen dute eta hortaz ez dute Konstituzioan erreforma beharrik ikusten.

Dena den, gure aldetik, erabiltzen ditugun hitzetan arreta jartzeko gomendio luzatu nahi dugu. Sustraiturik ditugun hizkera diskriminatzaileak, pixkana pixkana ezabatzeko. Ez da lan erraza, askotan modu ez kontziente batean erabili ohi dugun hizkera baita. Aitzitik, denon eginbeharra da, mundu hobetzearen alde apustu egitea.

Bibliografia

- HIZKUNTZA GUTXITUEN ALDEKO EUROPAKO BULEGOA, 2002 URTEA;
[HTTP://WWW.SOZIOLINGUISTIKA.EUS/FR/NODE/960](http://www.soziolinguistika.eus/fr/node/960)
- GIZA ESKUBIDEEN EUROPAKO HITZARMENA, 1950EKOAK;
[HTTPS://WWW.ECHR.COE.INT/DOCUMENTS/CONVENTION_SPA.PDF](https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SPA.pdf)
- EUROPAKO OINARRIZKO ESKUBIDEEN GUTUNA;
[HTTP://WWW.EUSKADI.EUS/CONTENIDOS/INFORMACION/TR_LISBOA/EU_TR_LISBO/AD_JUNTOS/CARTA_DERECHOS_EU.PDF](http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/tr_lisboa/eu_tr_lisboa/ad_juntos/carta_derechos_eu.pdf)
- “IRAKURKETA ERRAZA” MUGIMENDUA, NOREN ESKU?;
[HTTPS://LECTURAFACILEUSKADI.NET/BLOG/IRAKURKETA-ERRAZAREN-PAPERA/](https://lecturafacileuskadi.net/blog/irakurketa-errazaren-papera/)
- “IRAKURKETA ERRAZA” MUGIMENDUREN KONTZEPTUA;
[HTTPS://LECTURAFACILEUSKADI.NET/QUE-ES-LECTURA-FACIL-EUSKADI/](https://lecturafacileuskadi.net/que-es-lectura-facil-euskadi/)
- “ULERTZEKO ESKUBIDEA” ETA “IRAKURKETA ERRAZA”, EHU;
[HTTP://WWW.EHU.EUS/OJS/INDEX.PHP/ZUZENBIDE/ARTICLE/VIEW/20060/17984](http://www.ehu.eus/ojs/index.php/zuzenbide/article/view/20060/17984)
- EUSKARAREN ERABILERA INKLUSIBOA
<https://www.ehu.eus/documents/2007376/10507176/Euskararen-erabilera-inklusihoa.pdf/9d3417d4-4479-9b9c-e744-a49c31e65369>
- BERRIAKO ESTILO LIBURUA
[HTTPS://WWW.BERRIA.EUS/ESTILOLIBURUA/](https://www.berria.eus/estiloliburua/)
- HIZKERA INKLUSIBOA
[HTTPS://IZARTUBERRI.WIXSITE.COM/LGTBLIGA/HIZKERA-INKLUSIBOA](https://izartuberrri.wixsite.com/lgtbliga/hizkera-inklusihoa)
- EUSKARAREN ERABILERA EZ-SEXISTA
[HTTPS://WWW.LANTALAN.EUS/TAG/INKLUSIBOA](https://www.lantalana.eus/tag/inklusihoa)
- LENGUAJE INCLUSIVO Y DERECHO
https://www.derechocambiosocial.com/revista053/LENGUAJE_INCLUSIVO_Y_DERECHO.pdf